

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У НИШУ			
ПРИМЉЕНО 19. 11. 2015			
ОРГ. ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ	ВРЕДНОСТ
02	2310		

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Нишу, бр. 01-1776/29, од 24. септембра 2015. године, образована је Комисија за писање Извештаја за оцену и одбрану докторске дисертације под називом „**Повреда и заштита права на нужни део**“, кандидата Новака Крстића, у саставу: 1) др Невена Петрушић, редовна професорка Правног факултета Универзитета у Нишу, председница Комисије; 2) др Наташа Стојановић, редовна професорка Правног факултета Универзитета у Нишу (писац Извештаја); 3) др Драгица Живојиновић, ванредна професорка Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, члан; 4) др Дејан Јанићијевић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, члан и 5) др Јелена Видић Трнинић, доценткиња Правног факултета Универзитета у Новом Саду, члан.

Пошто је проучила докторску дисертацију, Комисија има задовољство и част да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Нишу поднесе следећи:

ИЗВЕШТАЈ о подобности докторске дисертације за јавну одбрану

І Анализа садржине докторске дисертације

Докторска дисертација „**Повреда и заштита права на нужни део**“, кандидата Новака Крстића, написана је у потпуности у складу са одредбама Упутства за обликовање, објављивање и достављање докторских дисертација за дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу (СНУ бр. 8/16-01-001/15-003, од

27. 01. 2015. године). Дисертација садржи насловне стране на српском и енглеском језику, страну са подацима о ментору и члановима комисије за одбрану доктората, резиме на српском и енглеском језику са кључним речима, садржај, скраћенице, текст дисертације подељен по поглављима, прилог, коришћену библиографију и биографију аутора.

Докторска дисертација написана је на укупно 401 страници компјутерски обрађеног текста (без насловних страна и стране са подацима о ментору и члановима комисије), с тим што њен текст од Увода до Биографије аутора обухвата 388 страница, са 1359 напомена библиографског, експликативног и дескриптивног карактера. Откуцана је у фонту Times New Roman, величина слова 12pt, са проредом 1,5, сходно стандардима за писање докторских дисертација. Коришћена књижевност обухвата 290 монографских публикација и чланака домаћих и страних аутора (од тога 134 литерарне јединице монографског карактера и 156 научних и стручних чланака), 59 правних извора и укупно 56 интернет адреса. Библиографија садржи и попис 168 домаћих и страних судских одлука, те попис судских билтена, електронских база и других публикација из којих су преузете судске одлуке. У прилогу се налази упитник који је коришћен приликом спровођења анкете са судијама и судијским помоћницима у неколико основних и апелационих судова у Србији.

Дисертација је структурисана тако да, поред *Увода* и *Закључних разматрања*, садржи три веће целине – главе: *I Нужни део*, *II Повреда права на нужни део* и *III Заштита права на нужни део*.

У *Уводу* дисертације (стр. 1–14), који је подељен на више целина, најпре се износе основне напомене о институту нужног дела, потом се опредељује предмет истраживања, указује на методологију и циљ истраживања, износе основне хипотезе од којих се у раду пошло, и на крају сумарно приказује структура дисертације.

Регулама императивног карактера, у законодавствима која припадају европско-континенталној породици права, нужним наследницима, као нарочито привилегованој категорији законских наследника, гарантује се право на минималну вредност из заоставштине – нужни део. Нужни део веома је комплексан друштвени

и правни феномен, чији корени сежу у далеку прошлост. Представља најнепосреднији је и најделотворнији граничник слободе завештајних располагања, а посредно и слободе оставиоца да доброчино располаже својим имовинским правима правним пословима *inter vivos*. Кроз овај институт огледа се потреба друштвене заједнице да заштити имовинске интересе најближих чланова оставиочеве породице и обезбеди им учешће у заоставштини оставиоца, без обзира на његову вољу у погледу расподеле имовинских добара, испољену у завештању или кроз поклоне које је учинио за живота.

Питања повреде и заштите права на нужни део централна су питања нужног наслеђивања, будући да одредбе нужног наследног права свој пуни смисао и значај добијају када, услед оставиочевих бестеретних располагања, нужни део буде повређен или угрожен. Систематично и целовито проучавање проблематике повреде права на нужни део, као и сагледавање инструмената којима се право на нужни део остварује и штити, у раду су идентификовани као основни предмет истраживања. Настојање аутора је да кроз сагледавање бројних спорних питања покуша да дође до одговора на њих и ваљано их аргументује, како би се постојеће дилеме отклониле, или бар делимично расветлиле. Најзначајнији циљ истраживања јесте изношење нових идеја, само делом заснованих на упоредноправној легислативи и пракси, о правцима побољшања постојеће регулативе, првенствено у циљу ефикасније заштите интереса нужних наследника у праву Републике Србије, али истовремено и делотворније заштите интереса завештајних наследника, испорукопримаца и поклонопримаца, као дужника намирања нужног дела.

Прва глава *Нужни део* (стр. 15–104) подељена је на осам мањих целина. На самом почетку, аутор је учинио напор да најпре дефинише појам нужног дела, истичући његову сложеност и вишезначност, и да укаже на оправданост постојања ове установе у правном животу. Учињен је, потом, краћи осврт на историјски контекст развоја овог института, и приказана актуелна решења из упоредног права која се тичу основних питања нужног наслеђивања – круга нужних наследника, величине нужних делова и начина њиховог израчунавања, правне природе права на нужни део, те наследивости права на нужни део. Нужни део у српском праву посматран је још од времена Србије у доба Немањића, све до важећег права. На

бази сагледавања актуелних трендова у регулисању појединих питања нужног наслеђивања у упоредном праву, и критичке анализе постојећих решења у нашем праву, а узимајући у обзир и промене које се дешавају у нашем друштву, предложени су правци измена постојеће регулативе *de lege ferenda*.

Свестан чињенице да је свако дефинисање опасно, аутор у докторату испољава потребну дозу храбрости, те даје оригинално одређење нужног дела, узимајући у обзир све елементе који утичу на комплексност овог правног феномена.

Посебно место у овом делу рада припада упоредноправном прегледу решења која се тичу установе нужног дела. Аутор је настојао да сагледа важећу нормативу о нужном делу у петнаестак држава које припадају европско-континенталној породици права (поред права земаља бивших југословенских република, предмет дубљег интересовања била су и законодавства Немачке, Аустрије, Француске, Италије, Шпаније, Русије, Швајцарске, Холандије и Мађарске), а указано је и на специфичности енглеског права, које не познаје познаје овај институт, али где се одређеном кругу оставиоцу блиских лица гарантује право на издржавање из заоставштине. Анализирајући важећа нормативна решења у континенталним правима, идентификовани су основни трендови који у упоредноправној легислативи постоје.

Као један од најизраженијих, уочен је тренд сужавања круга сродника, као титулара права на нужни део. Истовремено, позиција супружника као нужних наследника ојачана је у многим правима, а све већи број законодавстава право наслеђа, као и право на нужни део, гарантује и партнерима из ванбрачних заједница, како хомосексуалних, тако и хетеросексуалних. Приметан је и тренд умањења величине нужног дела, чиме се оставиоцу пружа шира могућност да имовинским добрима располаже по свом нахођењу. Све чешће прописивање намирења нужног дела у новцу, а не у натури, још је један правац који је јасно уочљив последњих деценија у страним правима, и коме се приклања све већи број држава.

Пратећи развој нужног наслеђивања у српском праву у историјској ретроспективи, све до наших дана, аутор је анализирао промене које је овај

институт током векова доживео. Посебну пажњу посвећујући садашњем тренутку, у раду је констатовао да је систем нужног наслеђивања, креиран у нашем праву, такав да се нужним наследницима пружа широка правна заштита, при чему се, истовремено, значајно сужава слобода завештања, као и слобода поклањања. Круг нужних наследника у нашем праву најшири је од свих права која су била предмет пажње у докторату, нарочито када је о сродницима оставиоца реч.

Истичући да сродство више нема тако значајну друштвену улогу коју је вековима имало, те да су се обрасци породичног живота драстично променили последњих година, аутор је става да су важећа решења у нашем праву анахрона. Иако непосредна примена правних транспланата у сфери нужног наслеђивања није прикладна, и не треба је користити, указује се да приликом редиговања правила треба уважити промене које се одвијају у социјалном реалитету, а не склањати поглед са њих. У том смислу, предлаже се сужавање круга нужних наследника из редова крвних сродника, само на потомке и родитеље, уз евентуално прописивање права на издржавање из заоставштине оставиоцевих браће и сестара, односно деда и баба, у краћем временском периоду након отварања наслеђа, уз услов да је оставилац био дужан да их издржава и да је издржавање престало смрћу. Истовремено, право законског наслеђивања, али и право на нужни део требало би признати и ванбрачном партнеру. Наследивост права на нужни део требало би поставити на сасвим другачијим основама, тако да уколико нужни наследник, који није тражио намирење нужног дела, умре пре протеча рока за истицање захтева, право да траже нужни део имали би његови потомци, у законом предвиђеном року, уз услов да и сами могу бити нужни наследници оставиоца.

Друга глава *Повреда права на нужни део* (стр. 105–186) обрађена је кроз седам поглавља. Аутор је у овом делу рада настојао да дефинише појам повреде права на нужни део и разграничи га од појма угрожености права на нужни део. Потом се бавио проблематиком утврђивања величине и вредности нужног дела, и с тим у вези нарочиту пажњу посветио анализи прописа којима се регулише састав и израчунавање обрачунске вредности заоставштине. Дефинисани су и појмови скупног нужног дела и расположивог дела заоставштине, с обзиром да су они неизоставни део дискурса о повреди права на нужни део. Коначно, разматрани су

начини намирења нужног дела кроз доброчина давања оставиоца, те обим и начини повреде права на нужни део.

Аутор најпре констатује да је питање повреде права на нужни део темељно питање нужног наслеђивања, и једно од најкомплекснијих питања у грађанском праву уопште, око кога се граде готово све норме нужног наслеђивања. Дефинисање појма повреда права на нужни део није нимало једноставан задатак. У дисертацији се детаљно сагледавају појмовна одређења повреде права на нужни део у наследноправним прописима и правној доктрини. Посебна пажња посвећена је анализи одредбе у Закону о наслеђивању Републике Србије којом се дефинише овај појам. Констатује се да је дато одређење непрецизно и непотпуно, јер не обухвата све случајеве када право на нужни део бива повређено, те је погодно тле за разноврсна тумачења и различита поступања од стране судова.

Аутор сматра да повреда права на нужни део постоји када нужни наследник ни на основу доброчиних правних послова, нити кроз законски наследни део, не добије део обрачунске вредности заоставштине који вредносно одговара величини његовог нужног дела, осим у случајевима када је оставилац наредио да се нужном наследнику у наследни део не урачунавају испоруке и поклони чија је вредност једнака или већа од нужног дела, као и када је вредност дугова нужног наследника према оставиоцу једнака или већа од нужног дела. С друге стране, нужни део је угрожен када се из нераспоређеног дела заоставштине, којим или оставилац није располагао, или се он јавља као последица успешног побијања оставиочевих располагања, односно супротстављања наследника његовој изјави последње воље, може намирити нужни део, без обраћања дужницима облигације нужног дела. Разграничење ова два појма значајно је јер се инструменти за заштиту повређеног и угроженог права на нужни део битно разликују.

Поступак утврђивања постојања повреде права на нужни део компликован је и пролази кроз неколико фаза. Његов циљ је да се првенствено утврди да ли је услед оставиочевих бестеретних располагања, која се прибрављају у обрачунску вредност заоставштине, дошло до повреде права на нужни део, колики је обим те повреде, односно колику вредност нужни наследник мора добити из заоставштине, као и ко су дужници облигације нужног дела, и у ком обиму дугују намирење.

Први корак је утврђивање величине нужног дела. Констатујући да је наше право усвојило систем појединачног нужног дела, аутор указује да се нужни део за сваког нужног наследника утврђује од величине законског наследног дела у конкретном случају. Утицај на величину нужног дела могу имати различите околности: немогућност или нехтење једног или више нужних наследника да наследе, нетражење нужног дела, одрицање од наслеђа у корист санаследника, лишење права на нужни део, разбаштињење законских наследника, као и промене у величини законских наследника делова наследника првог и другог законског наследног реда. Наведене околности у раду се подробно анализирају и приказује начин одређивања величине појединачног нужног дела у свакој ситуацији.

Израчунавању обрачунске вредности заоставштине, рачунске категорије која служи за одређивање вредности припадајућег нужног дела сваког појединог нужног наследника, посвећена је посебна пажња. Аутора је нарочито занимало питање који се поклони узимају у обзир при израчунавању обрачунске вредности заоставштине, а која су добродина давања из ње изузета. Анализирајући решења из упоредног и домаћег права, у докторату се износи став да наш законодавац није у потпуности успео у намери да приликом редиговања правила о обрачунској вредности заоставштине успостави баланс између заштите нужних наследника од изигравања њиховог права на нужни део, с једне, и заштите интереса поклонопримаца, с друге стране, будући да норме нужног наслеђивања поклон чине несигурним правним послом из угла поклонопримаца. Услед чињенице да се у обрачунску вредност заоставштине прирачунавају поклони учињени лицима из круга законских наследника оставиоца, без обзира да ли наслеђују *in concreto*, било када да су учињени, док се вредност поклоне трећим лицима узима у обзир само уколико су учињени у последњој години живота оставиоца, изводи се закључак да је положај законских наследника као поклонопримаца неоправдано знатно неповољнији. Указује се да би правичније решење било оно по коме би се нужни део могао повредити поклонима које је оставилац учинио законским наследницима у десет последњих година живота, а трећим лицима у последње три године живота.

Даље се у оквиру друге главе разматрају начини намирена нужног дела од стране самог оставиоца. Нужни део може бити намирен завештајним

располагањима – у виду завештајног наследног дела или испоруке, а може се подмирити и путем поклона. Уколико оставилац није доброчином располагао у корист нужног наследника, нужни део може бити намирен и кроз законски наследни део, ако је вредност нераспоређене заоставштине довољна за то.

Повреда права на нужни део може бити делимична, када је по неком основу нужни наследник добио део заоставштине мањи од вредности нужног дела, или потпуна, када нужни наследник није добио ништа из заоставштине. Нужни део може бити повређен само прекомерним завештајним располагањима, само прекомерним поклонима или комбиновано, и завештајним располагањима и поклонима. У оним правима која познају уговор о наслеђивању, право на нужни део може бити повређено и овим правним послом.

Трећа и најобимнија глава насловљена је *Заштита права на нужни део* (стр. 187–343). Поред *Полазних напомена*, овај део рада је структурисан у две веће целине, које носе наслове: *Заштита угроженог права на нужни део* и *Заштита права на нужни део повређеног прекомерним завештајним располагањима и учињеним поклонима*. У оквиру овог дела рада, анализирана су бројна правна средства која стоје на располагању нужном наследнику у циљу остваривања и заштите права на резервисани део заоставштине. Констатује се да је заштита повређеног или угроженог права на нужни део увек у диспозицији нужног наследника. Коришћење различитих правних механизма условљено је околностима конкретног случаја – у неким ситуацијама нужни наследник може заштитити своје право само на један начин, док у већини случајева постоји могућност избора између два или више правних инструмената, те се нужни наследник може одредити за онај за који сматра да ће његовом употребом на најцелисходнији начин исходити правну заштиту. У дисертацији се апострофирају бројне дилеме које стоје пред судовима у погледу пружања правне заштите нужним наследницима, указује се на многа спорна питања о којима се воде расправе у правној књижевности, на која је аутор настојао да изнесе своје мишљење и научно га аргуентује, а анализира се и обимна судска пракса.

Када је нужни део угрожен, нужном наследнику на располагању стоји читав арсенал различитих правних инструмената, по свом карактеру различитих, којима

може заштитити своју правну позицију. Могућност употребе ових средстава увек је условљена конкретним околностима, односно начинима којима је оставилац довео у опасност нужног наследника да остане без нужног дела, као и опредељењем самог нужног наследника за којим од њих да посегне, уколико могућност оптирања постоји. Њихово коришћење сматра се целисходним, јер се на једноставнији и бржи начин може исходити не само нужни део, већ понекад и читав законски наследни део. Аутор неке правне инструменте за заштиту угроженог нужног дела посматра само из угла домаћег права, док поједина средства, због њихове специфичности, сагледава и кроз призму упоредноправних решења.

Предмет пажње аутора најпре је могућност побијања правно неваљаног завештања, уговора о поклону и уговора о доживотном издржавању. Анализирани су разлози ништавости и рушљивости ових правних послова, правне могућности које стоје пред овлашћеним лицима за њихово побијање, те правне последице по нужне наследнике уколико успеју са својим захтевом. Нарочито је сагледан процесни аспект побијања ових правних послова. Указано је на погрешно поступање оставинских судова који се не упуштају у оцењивање пуноважности правних послова када су на то овлашћени (када се ради о споровима о примени права или када самостално могу да оцене испуњеност појединих услова за ваљаност правног посла), већ то радије препуштају парничним судовима. Разматрано је и питање критеријума од којих оставински суд треба да пође приликом упућивања на парницу учесника чије право оцени мање вероватним, као и погрешну дугогодишњу праксу да се поступак приликом упућивања странака на парницу одмах прекида, уместо да се са њим застане све док оставински суд не добије обавештење да је парнични поступак покренут. Посебно су анализирани последице пропуштања покретања парничног поступка, услед чега је оставински суд наставио поступак и окончао га доношењем решења о наслеђивању, које је засновано на чињеницама за утврђивање чијег постојања, односно непостојања, није био надлежан. У том случају, наследника који је пропустио да покрене парнични поступак, не везују објективне границе правноснажности решења о наслеђивању, већ своје интересе може да заштити у парници и након правноснажног окончања оставинског поступка.

Када је реч о побијању уговора о доживотном издржавању, поред анализе разлога за његову неваљаност прописаних Законом о наслеђивању и Законом о облигационим односима Републике Србије, нарочито су сагледане последице побијања симулованог уговора о доживотном издржавању, којим је прикривен уговор о поклону чије је закључење представљало праву намеру уговарача. Утврђивањем да је права намера уговорних страна било закључивање уговора о поклону и неважношћу, услед тога, симулованог уговора о доживотном издржавању, нужни наследник може своје потраживање да намира од поклонопримца, који и јесте бестеретно стекао имовинско добро на основу уговора.

Однос уговора о уступању и расподели имовине за живота и права на нужни део засебно је разматран. Указано је да се нужни део уговарача из имовине обухваћене пуноважним уговором не може намирити, осим уколико се не докаже постојање неког од разлога за његову неваљаност. Разматране су последице непостојања сагласности за закључење овог правног посла од стране макар једног од потомака, који би према правилима законског наслеђивања био позван да наследи уступиоца, у ком случају се уговор конвертује у поклон и из њега се могу намирити сви нужни наследници. Према мишљењу аутора, релевантан тренутак за оцену испуњености услова за пуно правно дејство уговора у погледу круга субјеката који су дужни да га закључе јесте тренутак смрти уступиоца, а не моменат закључења уговора. Уколико, пак, супружник не буде обухваћен уговором, долази само до делимичне конверзије уговора о уступању и расподели имовине за живота, који само у односу на њега важи као уговор о поклону, и из њега само супружник може намирити свој нужни део.

Иако је уговор о наслеђивању, према важећим прописима, ништав у нашем праву, аутор му је посветио значајну пажњу, будући да Нацрт Грађанског законика Републике Србије предвиђа могућност његовог увођења. Понуђена решења у Нацрту изложена су критици. Анализом упоредноправне нормативе, аутор је утврдио да су она хибридна и да немају свој пандан у страним легислативама. Аутор је става да би закључење овог уговора требало допустити без ограничења у погледу субјеката, а уколико се легислатор и определи да допусти могућност закључења уговора само између супружника, за његову ваљаност не би се тражила

сагласност потомака уговорног оставиоца, што је једна од алтернатива понуђених у Нацрту. То би имало за последицу да се овим уговором, као што је то случај и у страним правима која га регулишу, може повредити нужни део, те да нужни наследници могу захтевати његово намирење из уговорних располагања. При томе, будући да је уговор о наслеђивању, као и завештање, правни посао *mortis causa*, правила која се тичу намирењу нужног дела из завештања примењивала би се сходно и на уговор о наслеђивању.

Заштита угроженог нужног дела може се остварити и у поступку урачунавања поклона, испорука и дугова у законски наследни део или у нужни део. Приликом урачунавања добротиних давања у законски део, нужни наследник који није добио ништа од оставиоца, или му је припала вредност мања од нужног дела може не само обезбедити нужни део, већ исходити и већу вредност из заоставштине, па чак и читав законски наследни део. Када се због оставиочеве воље у погледу неурачунавања поклона и испорука у законски наследни део наследника нужни део не може намирити у поступку урачунавања у законски део, нужни наследник може покушати да заштити нужни део у поступку урачунавања поклона и испорука у нужни део. Овај поступак није регулисан у нашем праву, те је аутор анализом решења из упоредног права и на бази теоријских промишљања домаћих аутора о овом институту, подробно објаснио овај поступак.

Нужни наследник, који је у завештању на несумњив начин искључен из наслеђа или лишен права на нужни део, своје право мора заштитити тако што ће истаћи приговор неоснованог искључења или лишења. Аутор је анализирао процесне ситуације и када се остали санаследници сагласе са приговором, у ком случају се сматра да одредба у завештању о разбаштињењу не производи дејство, али и када оспоравају приговор, у ком случају се они упућују на парницу да докажу основаност разбаштињења. Аутор наводи да ће успешним побијањем одредбе о разбаштињењу нужни наследник, када је завештањем распоређена целокупна заоставштина, стећи право да од завештајних стичалаца захтева намирење нужног дела. У другим ситуацијама, када завештањем није располагано заоставштином, или када није распоређена цела заоставштина, нужни наследник ће моћи да из

заоставштине добије и вредност већу од вредности нужног дела, а у изузетним ситуацијама и читав законски наследни део.

У раду је објашњена и модификација завештајних располагања, као веома подесна метода за заштиту угроженог права на нужни део, а анализирани су и дисквалификациони приговори које може истаћи нужни наследник, а који имају за циљ утврђивање да је неко од санаследника недостојан или неспособан да наследи, да није био жив у тренутку отварања наслеђа, да су испуњени услови за губитак наследног права надживелог супружника и сл. Уколико нужни наследник успе са својим захтевом за дисквалификацију наследника или испорукопримца, може себи обезбедити нужни део, или вредност већу од нужног дела.

Када је услед прекомерних завештајних располагања или поклона нужни део дефинитивно повређен, нужни наследник, уколико жели да заштити нужни део, у оставинском или парничном поступку истиче захтев да му завештајни наследници, испорукопримци, односно поклонопримци нужни део намире у новцу или у натури. Ово је, уједно, последњи инструмент заштите који стоји на располагању нужном наследнику ради заштите права на нужни део, а често и једини.

Одлучи ли се да тражи нужни део, нужни наследник, према важећим прописима Републике Србије, то може учинити пред судом, односно јавним бележником коме је поверено спровођење оставинског поступка, само у оквиру законом дефинисаних рокова, коришћењем процесних инструмената на која је овлашћен. Редослед корака за заштиту права на нужни део прописан је законом, као и рокови у оквиру којих се нужни део може заштитити и круг лица која су дужна да нужни део намире.

Анализирајући правну природу и дужину рокова у оквиру којих се захтев за намирење нужног дела може истаћи, и сагледавајући дужину рокова у упоредном праву, аутор износи мишљење да су временске границе у оквиру којих се нужни део може заштитити у нашем праву примерене. Прописивањем могућности за нужне наследнике да своје право заштите у року од три године од проглашења завештања, када је нужни део повређен завештајним располагањима, односно три године од отварања наслеђа, када је до повреде дошло поклонима, штити се правна

сигурност како нужних наследника, тако и дужника облигације нужног дела. Аутор указује и на оправданост опредељења законодавца да ове рокове дефинише као застарне, а не преклузивне.

Нарочита пажња у докторату посвећена је анализи решења по коме се нужни део првенствено намирује из завештајних располагања, без обзира на њихову природу и обим, па потом из поклона, редоследом обрнутим од редоследа њиховог чињења, у случају када завештања нема, или када вредност завештајних располагања није довољна за подмирење нужног дела. Аутор је става да је нарочито неправично решење, усвојено у нашем и већини страних права, које има за полазиште да се тек доцније учињеним поклонима прекорачују границе расположивог дела заоставштине, те да се нужни део најпре има намирити из поклона који су последњи учињени. Аутор указује да треба имати у виду да и раније учињени поклони улазе у обрачунску вредност заоставштине и посредно доприносе повреди нужног дела. Стога се крајње неправичним чини решење да се поклонопримци стављају у неравноправан положај само због тренутка стицања поклона, с обзиром на то да се често може догодити да последњи поклонопримац изгуби целокупну вредност поклона, а остали своје поклоне у потпуности задрже. Аутор предлаже да се ово питање *de lege ferenda* уреди на начин да сви поклонопримци дугују намирење нужног дела, сразмерно вредности поклона који су добили, а који се урачунавају у обрачунску вредност заоставштине – што је и решење усвојено у новом Грађанском законнику Мађарске.

Правила о начину намирења нужног дела зависе од правне природе права на нужни део. Када је право на нужни део облигационог карактера, што је правило у нашем праву, исплату новчане противвредности солидарно дугују завештајни наследници и (непосредни) испорукопримци, осим ако је неке од њих завешталац привилеговао, у ком случају ће дуговати допуну нужног дела само ако се он не може подмирити у потпуности из осталих завештајних располагања. Солидарна одговорност није прописана за поклонопримце, већ они исплату нужног дела дугују према законом утврђеном редоследу. Оставилац не може утицати на редослед дужника нужног дела међу поклонопримцима, као и у односу завештајних стицалаца и поклонопримаца.

Када је право на нужни део наследноправног карактера, редукују се најпре завештајна располагања, а ако то није довољно за намирење нужног дела, враћају се и поклони. Тиме се задире у давно заснована правна стања, будући да поклонопримци могу остати без поклоњеног добра или, када је поклон недељива ствар, може доћи до заснивања сувласничког односа са нужним наследником, што значајно усложњава правне односе. Њих додатно може компликовати и несавесност поклонопримаца, који су отуђили поклоњено добро. Стога се у раду указује на случајеве када судови не би требало да усвајају захтеве нужних наследника за променом правне природе права на нужни део. Истовремено, полазећи од тога да треба узети у обзир и интересе дужника намирења нужног дела, аутор заузима став да би до промене правне природе могло доћи и када дужници истакну захтев у том правцу, а нужни наследници се са тим захтевом сагласе. Истраживање које је у судовима спроведено показало је, међутим, да се без обзира на скоро дводеценијску примену Закона о наслеђивању, нужни део још увек често намирује у виду удела у заоставштини, будући да су судови склони да усвајају такве захтеве нужних наследника, чак и када они нису оправдани.

Утврђивање новчане вредности коју сваки дужник облигације дугује у циљу намирења нужног дела, као и обима редукције завештајних располагања, односно враћања поклона, околности случаја могу значајно компликовати. Аутор је подробно анализирао бројне могуће процесне ситуације, и креирао формуле које представницима судске власти могу бити од користи приликом утврђивања износа који сваки дужник треба да исплати нужном наследнику, односно процента за који треба редуковати завештајна располагања.

Нужни део се, по правилу, штити најпре у оставинском поступку, у форми наследничке изјаве о прихватању наслеђа, којом се уједно тражи нужни део, а ако из било ког разлога заштита изостане у ванпраничном поступку, она ће се пружити пред парничним судом у парничном поступку. У докторату су детаљно анализирани ситуације када се нужни део може остварити у оставинском поступку, и који су кораци које би нужни наследници и оставински суд требало да предузму. Подробно је анализирано и поступање парничног суда у зависности од тога да ли је истакнут захтев за исплатом нужног дела у новцу, или је подигнута тзв. суплеторна

тужба, којом се тражи његово намирење у природи. Нарочито је интересантан став аутора да уколико је нужни наследник тражио намирење нужног дела у природи, суд може такав тужбени захтев одбити, ако нађе да није оправдан, а досудити намирење нужног дела у новцу. Заузет је, наиме, став да се тада не би требало сматрати да се суд кретао изван граница тужбеног захтева, имајући у виду чињеницу да је намирење нужног дела у новцу постављено као правило код нас.

Резултати анкете, спроведене у домаћим судовима, показали су, међутим, да се у домаћој јудикатури нужни део искључиво штити у парници, будући да увек када се у току оставинског поступка истакне захтев за намирење нужног дела, оставински суд прекида поступак и нужног наследника упућује да своје овлашћење оствари у парничном поступку, без обзира да ли му остали наследници ово право оспоравају или не. Овакво поступање судова потпуно је нецелисходно, и противно је и начелима ефикасности судске заштите и економичности поступка. Заштита нужног дела у парничном поступку морала би се остваривати само када за то постоје законски разлози: у случају спора о битним чињеницама у вези са правом на нужни део, у случају испуњености услова за понављање поступка по правилима парничне процедуре, када нужни део треба намирити из поклона, а поклонопримци нису учесници оставинског поступка, као и у другим случајевима на које је у докторату указано.

Коначно, аутор закључује да је степен правне заштите који уживају нужни наследници у нашем праву висок. Истовремено, наш законодавац ни на који начин не узима у заштиту дужнике облигације нужног дела. Када би исплата нужног дела у једнократном новчаном износу била превелика обавеза за дужника који је у тешкој материјалној ситуацији, и коме би у том случају била угрожена егзистенција, или када би његова исплата угрозила функционисање предузећа у власништву дужника нужног дела, аутор указује да би требало установити механизме за правну заштиту дужника. У том смислу, предлаже се да наш законодавац размотри ново решење из Немачког грађанског законика, и у нарочито оправданим случајевима призна право да се исплата нужног дела одложи за изванредан временски период, или да се омогући исплата нужног дела у више анuitета, у одређеном временском периоду. Оваквим решењем наш законодавац би

по први пут сагледао и интересе дужника облигације нужног дела. То је, иначе, важно јер је интенција сваког легислатора да нормe којима се регулише нужно наслеђивање конструише тако да се у што већој мери заштити правни положај нужних наследника, али да се истовремено заштите и интереси дужника облигације нужног дела, њихова правна сигурност и извесност у правном промету.

Закључна разматрања (стр. 345–358) представљају јединствену целину у оквиру које су у 16 тачака сублимирани најзначајнији резултати до којих је аутор дошао приликом свог истраживања, и изнета најважнија запажања, идеје и предлози.

II

Оцена докторске дисертације

Докторска дисертација „**Повреда и заштита права на нужни део**“ представља самостални рад кандидата Новака Крстића у ужој грађанскоправној области и наследном праву.

Будући да тема доктората *Повреда и заштита права на нужни део* до сада није била предмет истраживања у научним радовима монографског карактера на нашим просторима кандидат је морао, приликом њене обраде, да осмисли оригиналну структуру рада, са посебном дозом оригиналности приступи решавању постављених теоријских и практичних проблема, те, кроз научно-истраживачки процес, дође до оригиналних закључака.

У докторату кандидат ову комплексну и надасве захтевну тему обрађује кроз призму законских решења, теорије и судске праксе. Пажња је фокусирана, у првом реду, на домаће право, али значајан простор у раду дат је историјскоправној ретроспективи и упоредноправном третирању читавог низа питања која се тичу ове проблематике. Кандидат је задату тему обрадио савесно, свестрано и компетентно.

Композиција докторске дисертације је рационално постављена, тако да су истражена сва значајнија питања, која се непосредно односе на предмет истраживања. Обим докторске дисертације је задовољавајући, будући да она има укупно 401 страницу компјутерски обрађеног текста. У њој је материја распоређена у три главе, а свака глава је подељена у више поглавља који представљају правно-

технички и логички повезане целине. Према обиму, централно место припада глави три.

Дисертација је написана лепим, једноставним, допадљивим и приступачним стилем и језиком. У дисертацији су мисли и ставови кандидата концизни, термилошки прецизни и са занемарљиво мало правописних грешака изложени. Независно од бројности и сложености питања која се у њој обрађују, дисертацију одликује кохерентност, јасноћа и прегледност у излагањима.

Зналачки се користећи богатом, брижљиво прикупљеном литературом, иностраном и домаћом, претежно из новије правне књижевности (укупно 290 библиографских јединица), релевантним иностраним и домаћим правним изворима (укупно 59 правних извора), као и случајевима из (углавном домаће) судске праксе (укупно 168 судских одлука) кандидат Новак Крстић је критички сагледао установу нужног дела, могуће начине повреде или угрожавања права на нужни део, као и правне механизме којима се штити ово наследноправно овлашћење. Посебан квалитет дисертације представља емпиријско истраживање извршено у основним судовима у Нишу, Пироту и Лесковцу и апелационим судовима у Нишу и Новом Саду, које даје много јаснију слику о процесном аспекту заштите повређеног права на нужни део.

Вредност овог научног рада, пре свега, огледа се у резултатима до којих је аутор дошао, истражујући ову сложenu тему. Верујемо да ће јасни и логични закључци до којих је аутор дошао на тему повреде и заштите права на нужни део бити од нарочитог значаја за будући рад српског законописца, нарочито у изради Грађанског законика Републике Србије, и за теорију грађанског права, али и од велике користи за праксу надлежних судова.

III Предлог за јавну одбрану

Имајући у виду напред изложено, Комисија сматра да је докторска дисертација под насловом „Повреда и заштита права на нужни део“, кандидата

Новака Крстића подобна за јавну одбрану и са задовољством предлаже Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Нишу да усвоји овај Извештај и одобри јавну одбрану.

У Нишу, 04. 11. 2015. године

Чланови Комисије:

Др Невена Петрушић,
редовна професорка Правног факултета у Нишу

Др Наташа Стојановић,
редовна професорка Правног факултета у Нишу

Др Драгица Живојиновић,
ванредна професорка Правног факултета у Крагујевцу

Др Дејан Јанићијевић,
ванредни професор Правног факултета у Нишу

Др Јелена Видић Трнинић,
доценткиња Правног факултета у Новом Саду

